

www.aviladomaña.gal

ÍNDICE

1 DESCUBRINDO “A VILA DO MAÑÁ” 04
2 OBXECTIVOS DE “A VILA DO MAÑÁ” 10
3 METODOLOXÍA DE “A VILA DO MAÑÁ” 15
4 COÑECENDO AS NOSAS VILAS 31
5 CURRICULO DE “A VILA DO MAÑÁ” 34

1 DESCUBRINDO "A VILA DO MAÑÁ"

Nun tempo tivemos medo do monte. Era o monte do lobo, do ogro, da escuridade. Era o lugar onde nos podiamos perder. Cando os avós contábannos contos, o monte era o lugar preferido para ocultarse os inimigos, as trampas, as angustias. [...] Nun tempo, sentímosnos seguros entre as casas, na cidade, co vecindario. Este era o sitio onde buscabamos aos compañeiros, onde os atopabamos para xogar xuntos. Alí estaba o noso sitio, o sitio onde nos escondiamos, onde organizabamos a pandilla, onde xogabamos ás mamás, onde escondiamos o tesouro... [...] Pero en poucas décadas, todo cambiou. Houbo unha transformación tremenda, rápida, total, como nunca a viu a nosa sociedade (polo menos segundo consta na historia documentada). [...] O monte pasou a ser belo, luminoso, obxecto de soños e de desexos. A cidade, en cambio, converteuse en algo sucio, gris, monstruoso. [...] Nos últimos decenios, e dun xeito totalmente evidente nos últimos cincuenta anos, a cidade, nacida como lugar de encontro e de intercambio, descubriu o valor comercial do espazo e alterou todos os conceptos de equilibrio, benestar e comunidade para seguir soamente programas de beneficios, de intereses. Vendeuse, prostituíuse. [...] A cidade é agora como o monte dos nosos contos.[1]

Francesco Tonucci

Como podemos recuperar a identidade das nosas vilas?...como as nosas vilas poderían ser de novo ese lugar de encontro e de intercambio?... como volver sentirnos seguros entre as casas, na veciñanza, na vila?... como volver facer que a vila sexa o noso sitio, o noso lugar?... que debemos facer para que a vila deixe de ser algo sucio, gris, monstruoso?... estas son as cuestións que nos impulsan a continuar co proxecto: "A Vila do Mañá".

"A Vila do Mañá" é un proxecto de **acción**, de **educación** e de **divulgación**, cuxo obxectivo é que dende a infancia e adolescencia e a través do xogo se tome conciencia de todas as escalas do común: a arquitectura, o patrimonio tanxible e intanxible, o urbanismo e a paisaxe, fomentando a **participación protagónica** como parte dunha **cidadanía activa**[2]. Á vez que dende a disciplina política, social e arquitectónica se tome conciencia dunha nova visión da vila ou cidade, que é a que nos achegan os que serán os habitantes do mañá.

01 Tonucci, Francesco. *La ciudad de los niños.* 1997. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez.

02 Artigo 11. Cidadanía activa. 1. Os poderes públicos deben promover o dereito dos nenos e os adolescentes para participar activamente na construción dunha sociedade máis xusta, solidaria e democrática. 2. Os poderes públicos deben fomentar a solidariedade e a sensibilidade social para que se incremente a participación social dos nenos e os adolescentes e xérense espazos sociais novos que dinamicen a participación responsable deste sector da poboación e favorezan a convivencia e a integración social no ámbito veciñal e local. (Ley 14/2010, de 27 de mayo, de los derechos y las oportunidades en la infancia y la adolescencia. Publicado: BOE núm. 156, de 28/06/2010)

O reto principal é que a infancia e a adolescencia estean presentes de forma activa nos procesos de construción do espazo común (patio, praza, barrio, cidade, paisaxe…), dotándoos das ferramentas necesarias para desenvolver a súa creatividade, dende a arte e a arquitectura (Fig. 01,02). O fin é provocar neles o espertar dunha nova mirada sobre os espazos nos que desenvolven a súa vida.

Queremos dar voz aos que normalmente non a teñen, as nenas, nenos e adolescentes, impulsando o seu dereito para formarse un xuízo propio do hábitat no que viven e a poder expresalo e poñelo de manifesto. Buscamos estimular unha actitude crítica para impulsar o seu desenvolvemento como unha cidadanía activa, pois eles serán os responsables das vilas e cidades futuras.

Como síntese das nosas ideas podemos afirmar que: entendemos a cidade como taboleiro de xogo, como lugar de encontro e como laboratorio de aprendizaxe para as nenas, nenos e adolescentes que, a través de ferramentas propias, como son o seu propio movemento e o xogo, teñen que descubrir, vivir, coñecer e valorar o seu hábitat para poder actuar nel; defendemos o dereito [3] das nenas, nenos e adolescentes ás cidades, como parte dunha cidadanía activa, a cal será a que herde e desenvolva as vilas do futuro; remarcamos a importancia do hábitat no que as nenas, nenos e adolescentes viven na súa relación identitaria con el; e por último consideramos a arte e a arquitectura como ferramentas educativas que nos permiten levar a cabo este proxecto.

03 Ao artigo 12 da Convención sobre os Dereitos do Neno (CDN), que é a base da primeira definición do dereito dos nenos, nenas e adolescentes a participar, vemos dous elementos crave: Que sexan escoitados e que a súa opinión sexa tomada en conta, podemos engadir o enfoque de dereitos da infancia, en concreto dereito á participación "Artigo 34. Dereito de participación 1. As persoas, nenos, nenas e adolescentes teñen dereito a participar plenamente nos seus núcleos de convivencia máis inmediatos e na vida social, cultural, artística e recreativa da súa contorna. Os poderes públicos deben ofrecer as oportunidades necesarias ás persoas nenos, nenas e adolescentes para a súa incorporación progresiva á cidadanía activa, de acordo co seu grao de desenvolvemento persoal". 2. As administracións públicas deben establecer procedementos destinados a recoller as súas opinións en relación coas políticas, normas, proxectos, programas ou decisións que lles afecten".

Fig. 01 Participación Protagónica e Urbanismo Táctico, "A Vila do Mañá, Vimianzo", xullo 2022.

Fig. 02 Participación Protagónica e Urbanismo Táctico, "A Vila do Mañá, Miño", agosto 2023.

"A Vila do Mañá" está a desenvolverse mediante diferentes accións nos Concellos de Galicia. Realizouse en Rianxo, Ames (Bertamiráns e Milladoiro), Verín, A Pobra do Caramiñal, Mondoñedo, Ribeira, Carballo, Bueu, Vilagarcía de Arousa, Cambados, Arteixo, Ferrol, Malpica, Santiago de Compostela, Arzúa, Silleda, Barbadás, Touro, As Pontes de García Rodríguez, Curtis (Teixeiro e Curtis), Vimianzo, Vigo (IES Alexandre Bóveda), Miño (Bemantes e Xarío), Pontecesures, Padrón (IES Camilo José Cela), Sada e São Paulo (Brasil). É realizado polo equipo de PØSTarquitectas, foi financiado polos diferentes Concellos e pola Deputación da Coruña (programa de subvencións cuatrienal destinado a entidades lucrativas para a produción de proxectos singulares de especial interese cultural na provincia da Coruña durante o ano 2019 e o ano 2023), recibe o apoio do Grupo de Investigación en Composición Arquitectónica y Patrimonio (giCAP) da Universidade da Coruña. O proxecto púxose a proba, en marzo do 2019, dando o salto das vilas galegas a gran metrópoli Paulistana coa colaboración do Grupo de Pesquisa Cidade Gênero e Primeira Infancia da FAU-Mackenzie (Faculdade de Arquitetura e Urbanismo da Universidade Presbiteriana Mackenzie) e financiado polo Instituto Brasiliana.

04 Borja, Jordi. *La ciudad conquistada.* 2003. Madrid: Alianza Editorial.

A cidade é -e é un tópico pero non por iso banal ou falso- a realización humana máis complexa, a produción cultural máis significante que recibimos da historia. [...]. A cidade nace do pensamento, da capacidade de imaxinar un hábitat, non só unha construción para acubillarse, non só un templo ou unha fortaleza como manifestación do poder. Facer a cidade é ordenar un espazo de relación, é construír lugares significantes da vida común. A cidade é pensar o futuro e logo actuar para realizalo. As cidades son as ideas sobre as cidades.[4]

Jordi Borja

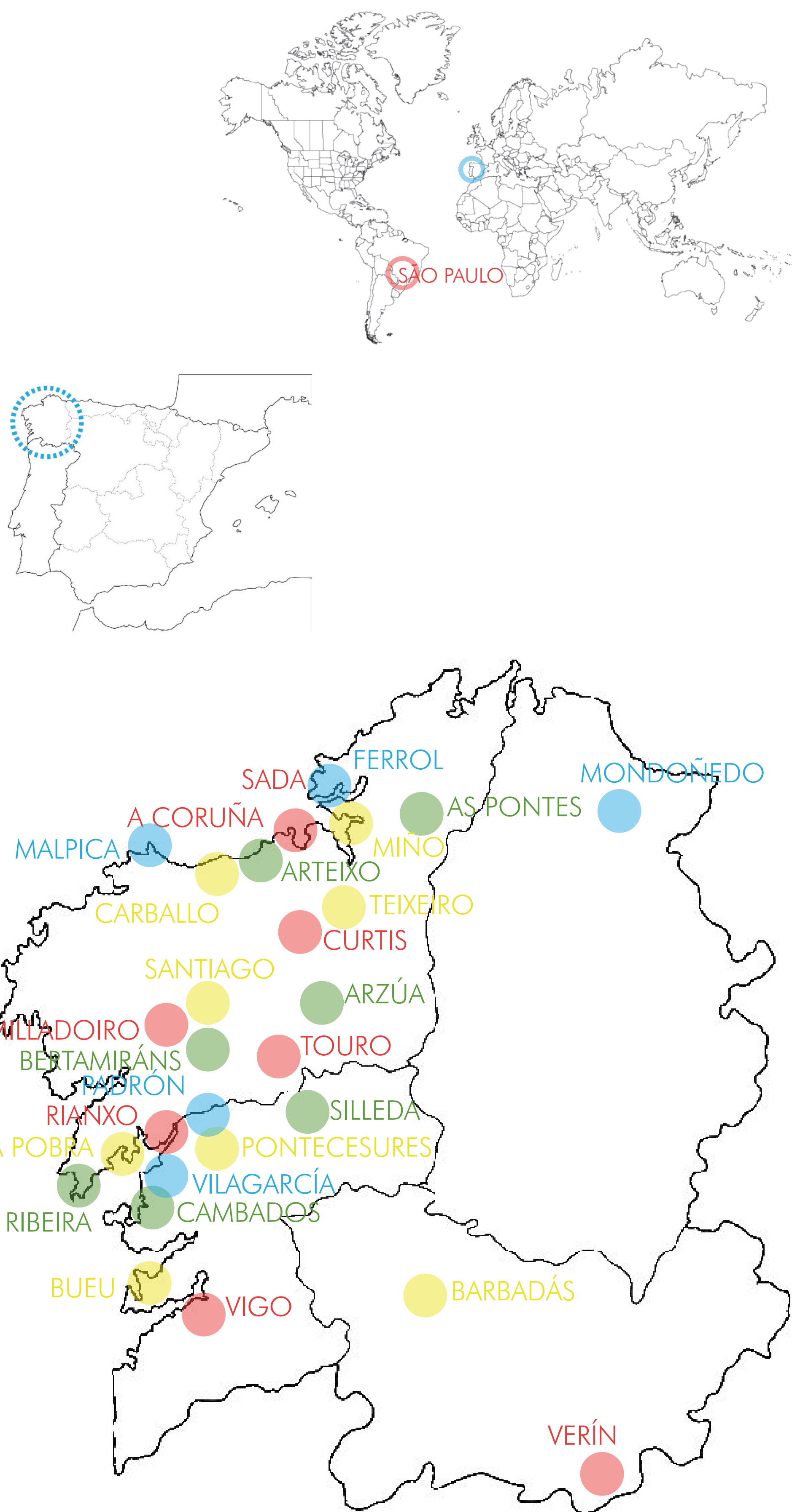

Fig. 03 Percorrido territorial do proxecto "A Vila do Mañá".

2 OBXECTIVOS DE “A VILA DO MAÑÁ”

Fronte á actual concepción das cidades; citando a Izaskun Chinchilla: “quen as deseñaron, administraron e gobernaron fixérono sen completar esas outras dimensións (que as definicións da RAE ignoran) facendo cidades unidimensionais baseadas na produción, e sobre a súa comprensión da realidade primou o principio de actuación. Estas cidades conciben, o espazo público como o espazo que nos permite chegar a traballar dende a nosa casa, sen indagar se para uns a rúa é sinónimo de relación e encontro e para outros leva engadido exposición e risco”[5]; “A Vila do Mañá” comeza por tratar de entender como son as nosas vilas dende a óptica de esas outras dimensións: nenas, nenos, mozas e mozos.

05 Chinchilla, Izaskun. *La ciudad de los cuidados.* 2020. Madrid: Los libros de la Catarata.

A día de hoxe e observando as respostas dos participantes en “A Vila do Mañá”, podemos afirmar que a conexión natural entre as nenas, nenos, adolescentes e o seu hábitat, o lugar onde crecen e desenvólvense, a vila na que viven, está diluída, é apenas existe. A vila é un medio hostil para eles, perderon a súa liberdade, a cal se limita a certos recintos considerados seguros e controlados por adultos.

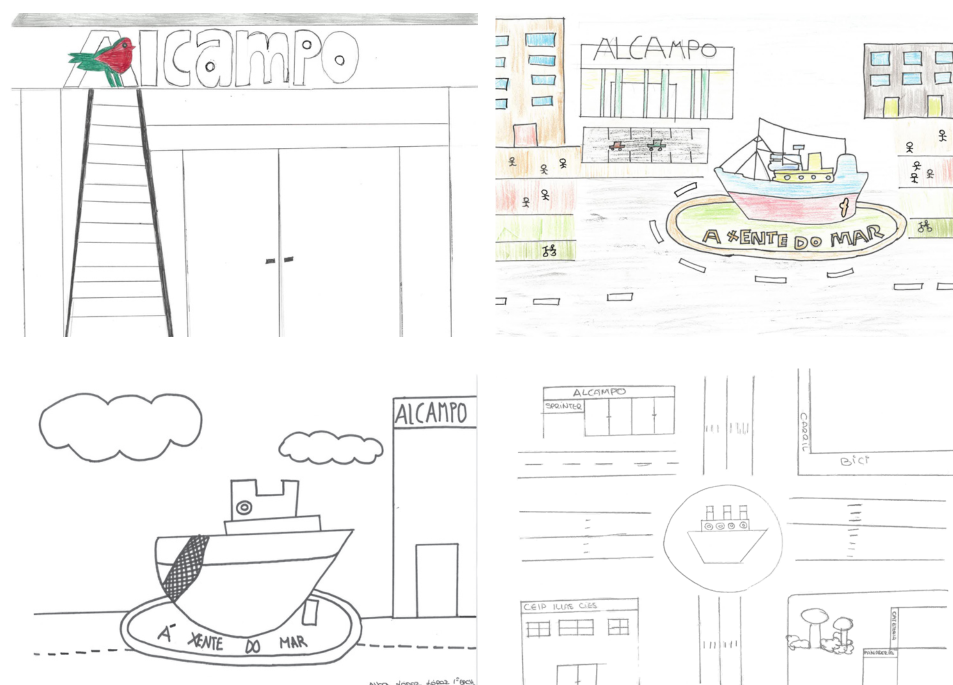

Fig. 04 Como é a túa cidade?, que elementos destacarías?. Debuxos realizados polos alumnos de 1º de Bacharelato do IES Alexandre Bóveda de Vigo, “Roteiro por Coia construindo A Vila do Mañá”, Xaneiro 2023.

06 Domènech, Mar. (23 de Novembro de 2018). ENTREVISTA | Sandra González, arquitecta "El futuro de una ciudad son los niños: si es buena para ellos, es buena para todos". *elDiario.es*. Recuperado de https://www.eldiario.es/nidos/futuro-ciudad-ninos-buena_128_1828483.html

As novas xeracións, os habitantes do mañá, descoñecen na súa totalidade a súa vila ou cidade, viven nunha "caixiña", desprázanse noutra "caixiña" máis pequena e chegan a unha "caixa" maior (chámese colexio, centro comercial, polideportivo, ... ou parque infantil). Esta é a súa relación coa súa contorna.[6]

Sandra González Álvarez

Fronte a esta imaxe do espazo público de hoxe en día (Fig. 04), "A Vila do Mañá" parte de entender o barrio, a vila ou a cidade como unha ferramenta educadora, non neutra, á que nos aproximamos dende o xogo. Convertendo a súa contorna nun taboleiro de xogo e nun laboratorio de experimentación onde as nenas, nenos e adolescentes son os protagonistas das transformacións da súa contorna.

Recupéranse algunhas das ideas propostas polo arquitecto holandés Aldo van Eyck (1918-1999), nas que se outorgaba á nena, neno ou adolescente a oportunidade de descubrir a cidade dende o seu propio movemento, que ten que ser desenvolvido a través dos seus xogos debido a que é a súa maneira natural de coñecer o mundo. Somos conscientes de que, actualmente, isto xera un conflito nas rúas e prazas, o cal desexamos provocar, evidenciar e poñer de manifesto dende "A Vila do Mañá". Que sucede cando os espazos públicos son ocupados por nenas, nenos ou adolescentes?, e que sucede cando o modifican e transforman? Dende ese conflito, queremos transformar a imaxe da vila ou cidade que teñen as nenas, nenos e adolescentes e, ao mesmo tempo, facelos visibles neses espazos a ollos dos adultos.

07 van Eyck, Aldo. "Sobre el diseño del equipamiento lúdico y la disposición de los espazos de juego" (1962) en: *Playgrounds. Reinventar la plaza*, (Madrid: Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía; Siruela, 2014), 121-122.

A oportunidade de que o neno descubra o seu propio movemento forma parte da cidade en si; a cidade tamén é un espazo de xogo. O neno utiliza todos os elementos da cidade, todos os obxectos construídos, todas as superficies polas que pode agatuñar ou trepar. Os nenos saben xogar moi ben con estas cousas, aínda que non teñan permiso para iso.[7]

Aldo van Eyck

Buscase unha aprendizaxe actuando na realidade, no local, abordando situacións espaciais que poden ser coñecidas de antemán e que se redescubren dende unha nova perspectiva.

Outra idea que fundamenta "A Vila do Mañá" xorde do dereito á cidade, tal como defendía Henri Lefebvre, polo que as persoas que habitan nela teñen dereito ao seu goce, á súa transformación e a que reflicta a súa maneira de entender a vida en comunidade. Dende este punto de vista, como non incluír o dereito de nenas, nenos e adolescentes á súa vila? Por iso, considerase o espazo público como un espazo común de aprendizaxe e construción colectiva no que a infancia e a adolescencia tamén debe ter cabida. (Fig. 05)

08 Lefebvre, Henri. *El derecho a la ciudad*. 1975. Barcelona: Península.

Habitar, para o individuo ou para o grupo, é apropiarse de algo. Apropiarse non é ter en propiedade, senón facer a súa obra, moldeala, formala, poñer o selo propio. Habitar é apropiarse dun espazo [...] Con este termo [apropiación] non nos referimos a propiedade; é máis, trátase de algo totalmente distinto; trátase do proceso segundo o cal un individuo ou grupo aprópiase, transforma no seu ben, algo exterior.[8]

Henri Lefebvre

Fig. 05 Invasión de cor na Rúa Real, A Vila do Mañá, Ferrol", setembro 2018.

A vila, a paisaxe, as rúas, as prazas cos seus elementos, o mobiliario, os baleiros, ... son bens comúns que se busca que as nenas, nenos e adolescentes recoñezan como seus dende diferentes puntos de vista: dende a historia, os seus usos, a súa evolución e as súas transformacións.

Preténdese que adquiran un maior coñecemento da vila ou cidade na que viven; unha apropiación de espazos que lles son vetados a diario; o movemento con liberdade nas rúas e prazas; o empoderamento espacial xunto con outras nenas, nenos e adolescentes favorecendo a súa convivencia; a valoración do lugar no que viven a través dunha nova mirada sobre o seu hábitat; facerlles responsables da contorna; coñecer os elementos que conforman o lugar inmaterial; e, sobre todo, demostrarlles a súa capacidade transformadora.

Con "A Vila do Mañá", a vila ou cidade na que viven non é unha idea abstracta, nin é unha serie de pequenas imaxes parciais; comeza a entenderse como unha contorna moito máis complexa e ampla, que nos aproxima á noción de hábitat: o espazo que transcende a súa localización física nun territorio no que resolvemos as nosas necesidades, establecendo relacións con outras persoas e co medio, tanto natural como construído; implicando procesos nos que se transforma, pero nos que tamén somos transformados. O hábitat implica tamén a memoria e o simbólico da comunidade. O hábitat como sistema de relacións e procesos que se xeran entre tres elementos: a natureza, a sociedade e o habitante.

A palabra hábito é unha palabra demasiado gastada para expresar esa ligazón apaixonada do noso corpo que non esquece a casa inesquecible.[9]

Gastón Bachelard

09 Bachelard, Gastón. *La poética del espacio*. 2000. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.

Quérese dar voz aos que normalmente non a teñen, as nenas, nenos e adolescentes, impulsando o seu dereito para formarse un xuízo propio do hábitat no que viven e a poder expresalo e poñelo de manifesto. Búscase estimular unha actitude crítica para impulsar o seu desenvolvemento como unha cidadanía activa, pois eles serán os responsables das vilas e cidades do futuro. Conformar, por tanto, as bases dunha cidadanía crítica a través da participación protagónica.

Preténdese traballar nos espazos públicos para transformalos en espazos comúns. Como afirma o xeógrafo e teórico social David Harvey (1935), é necesaria a apropiación dos espazos públicos urbanos por parte da cidadanía mediante unha acción política para convertelos en espazos comúns.

Reclamar o dereito á cidade no sentido en que eu o entendo supón reivindicar algún tipo de poder configurador do proceso de urbanización, sobre a forma na que se fan e refan as nosas cidades, e facelo dun modo fundamental e radical.[10]

David Harvey

10 Harvey, David. *Ciudades rebeldes Del derecho de la ciudad a la revolución urbana*. 2013. Madrid: Ediciones Akal.

3 METODOLOXÍA DE “A VILA DO MAÑÁ”

As accións que se formulan en “A Vila do Mañá” estrutúranse a través de sete conceptos fundamentais: a **lingua**, a **percepción**, o **espazo**, a **paisaxe**, a **escala**, a **sustentabilidade** e a **vila** ou cidade, e cinco ferramentas necesarias: o punto, a liña, o plano, o elemento tridimensional e o elemento natural. E co obxectivo de que a **infancia** e **adolescencia**, a través do xogo tome conciencia de todas as escalas do común: a arquitectura, o patrimonio tanxible e intanxible, o urbanismo e a paisaxe, fomentando a **participación protagónica** como parte dunha **cidadanía activa**.

A **LINGUA**: A nosa lingua como o elemento xerador de identidade. Todas as actividades dos talleres de “A Vila do Mañá” realízanse na lingua propia de Galicia, en galego, igual que todo o material de divulgación, como os libros ou a páxina web (www.aviladomaña.gal).

Con “A Vila do Mañá” o galego non se queda só no seu uso como idioma, se non que se converte nun elemento transformador do espazo urbano. Son as palabras as que transforman a contorna. Estes últimos anos un dos temas das accións é “traballando coa Literatura Galega”.

Fig. 06 Traballando coa obra de Eduardo Blanco Amor, “A Vila do Mañá, Touro”, setembro 2023.

A **PERCEPCIÓN**: A percepción do propio corpo, así como a percepción da contorna que nos rodea, son conceptos fundamentais en "A Vila do Mañá".

Para entender como perciben a súa vila ou cidade os que son e serán os seus habitantes do futuro, utilizaremos dúas estratexias. A primeira, saímos á "deriva" cun gran marco dourado, para que no noso deambular vaian enmarcando aqueles elementos urbanos que son importantes para eles (experiencia que se basea na obra de O´Grady). Cales serán os protagonistas das novas experiencias de "A Vila do Mañá"?, ata o momento temos levado sorpresas agradables, cando as nenas, nenos, mazas e mozos fan protagonistas á xente (moitas veces esquecida no urbanismo actual) e outras asustámonos cando nos contan que os seus lugares preferidos son o Burger King, McDonalds, Alcampo ou Mercadona.

Fig. 07 Cal é o elemento mais importante da túa vila?, "A Vila do Mañá, Rianxo".

Fig. 08 Cal é o elemento mais importante da túa vila?, "A Vila do Mañá, Milladoiro".

[11] Debord, Guy. "Teoría de la deriva" (1959) en: *Internacional situacionista, vol.I: La realización del arte*, (Madrid: Literatura Gris, 1999), 50-53.

Entre os procedementos situacionistas, a deriva preséntase como unha técnica de paso ininterrompidos a través de ambientes diversos. O concepto de deriva está ligado indisolublemente ao recoñecemento de efectos de natureza psicogeográfica e á afirmación dun comportamento lúdico-construtivo que a opón en todos os aspectos ás nocións clásicas de viaxe e de paseo. [...]. Pero a deriva, no seu carácter unitario, comprende ese deixarse levar e a súa contradición necesaria: o dominio das variables psicogeográficas mediante o coñecemento e o cálculo de posibilidades. [...]. O azar xoga na deriva un papel tanto máis importante canto menos asentada estea aínda a observación psicogeográfica.[11]

Guy Debord

Seguindo co traballo coa percepción, trataremos de provocar na infancia e mocidade unha nova visión da súa contorna cotiá, buscando que rompan co coñecido e que poidan ver os mesmos lugares con outros ollos.

[12] Todorov, Tzvetan. *Teoría de la literatura de los formalistas rusos Jakjobson, Tinianov, Eichenbaum, Brik, Shklovski, Vinagradov, Tomashevski, Propp antología preparada y presentada por Tzvetan Todorov. 1970.* Madrid: Siglo Veintiuno editores.

O propósito da arte é o de impartir a sensación das cousas como son percibidas e non como son sabidas (ou concibidas). A técnica da arte de "estrañar" aos obxectos, de facer difíciles as formas, de incrementar a dificultade e magnitude da percepción atopa a súa razón en que o proceso de percepción non é estético como un fin en si mesmo e debe ser prolongado. A arte é unha maneira de experimentar a calidade ou esencia artística dun obxecto; o obxecto non é o importante.[12]

Viktor Shklovski

A rutina adormécenos, volvéndonos cegos, xordos, e alleos ao que ocorre na nosa contorna. Xa non observamos o que nos rodea, xa non nos fixamos nos obxectos e lugares que coñecemos, por cotiáns. A arte presenta aos obxectos desde outra óptica. Arríncaos da súa percepción automatizada e cotiá dándolles vida en si mesmos, e no seu reflexo na arte. A través deste concepto empezamos a percibir as cousas doutra maneira, vémonos obrigados a iso pola "desfamiliarización", que nos presenta a realidade como nunca antes virámola.

Fig. 09 Traballando coa percepción, "A Vila do Mañá, Vilagarcía de Arousa".

O ESPAZO: Buscamos o traballo dende o espazo da arquitectura e da vila ou cidade a través da experimentación da luz, a textura, a cor, o son, ... O instrumento é o corpo, que percorre e xoga no espazo con todos os sentidos despregados.

Fig. 10 Traballando o Patrimonio artístico e arquitectónico no Camiño de Santiago, “A Vila do Mañá, Arzúa”, Abril 2023.

A PAISAXE: Interacción entre a paisaxe construída, a paisaxe máis natural e os territorios intermedios. Entender como as persoas construímos a paisaxe e como a paisaxe tamén nos constrúe.

Fig. 11 Transformando a paisaxe urbana, “A Vila do Mañá, Arzúa”, marzo 2021.

A ESCALA: Introducimos o concepto de escala humana e o de escala de cidade. Partindo de tomar conciencia das súas propias dimensións corporais, a nena, neno, moza ou mozo pode aproximarse a outras dimensións como a da cidade e a do territorio. É un percorrido perceptivo que situamos entre a man, que representa o próximo ao seu corpo, e o horizonte, o afastado que alcanza a vista.

Traballando coa escala humana e enfrontándoa a escala da cidade, en "A Vila do Mañá" puxemos a proba durante a Pandemia se as nosas vilas e cidades estaban preparadas para manter o "distanciamento social", cun divertido experimento:

https://www.youtube.com/watch?v=gAv_Kbn0Ra8

Fig. 12 Canto é un metro e medio?, "A Vila do Mañá, Barbadás".

Outra maneira de traballar coa escala, é enfrontando a escala humana, fronte a escala urbana, de tal forma que se fomente a participación protagónica, as nenas, nenos e adolescentes, pensan un espazo da cidade, un espazo do que se apropian, e fano seu. E eles pasan a formar parte da imaxe de a vila ou cidade.

Fig. 13 Enfrontando a escala humana á da vila, "A Vila do Mañá, Curtis", agosto 2022.

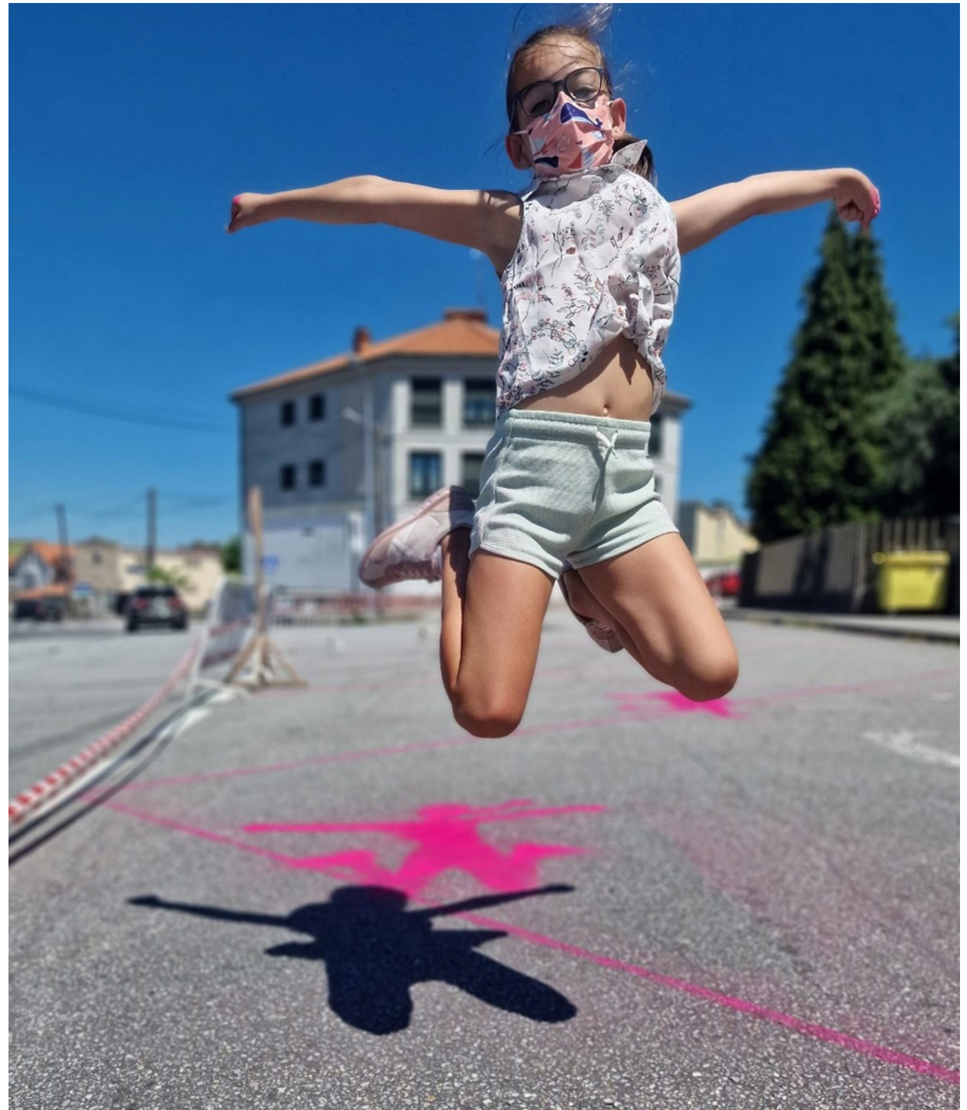

Fig. 14 Enfrontando a escala humana a da vila, "A Vila do Mañá, Rianxo", xullo 2022.

Fig. 15 Enfrontando a escala humana a da vila, "A Vila do Mañá, Curtis", agosto 2022.

A SUSTENTABILIDADE: Queremos reflexionar sobre a forma na que nos relacionamos co planeta. Facer ás nenas, nenos, mozas e mozos conscientes de que o sustentable consiste nun equilibrio entre aquilo que nos permite desenvolver a nosa vida e o que non compromete a supervivencia das futuras xeracións. Así, darnos conta de que só temos un planeta con recursos limitados, e que é imposible manter o noso ritmo de consumo actual.

A VILA ou **CIDADE**: como o noso hábitat, o noso taboleiro de xogo por descubrir. Comprender a súa estrutura, conformación morfolóxica, os seus baleiros e os seus cheos, a súa historia, as súas tradicións e as súas cuestións simbólicas e inmateriais. Reflexionar sobre como nos movemos duns sitios a outros, os percorridos, os puntos importantes onde se desenvolve a vida da nena, neno, moza ou mozo e da comunidade.

E se a cidade (segundo sentenza de filósofos) é unha gran casa, e pola contra a casa mesma é unha pequena cidade... [13]

Leon Battista Alberti

[13] Alberti, Leon Battista Alberti. *De re aedificatoria*. 1975. Oviedo: Edición facsímil.

Queremos que descubran como se conectan as súas casas á vila ou cidade, recuperando a idea de Leon Battista Alberti de entender a casa como unha gran cidade e a cidade como unha pequena casa, e que tamén Aldo van Eyck expón na súa diagrama da árbore e a folla: "Unha árbore é unha folla, unha folla é unha árbore. Unha cidade é unha casa. Unha casa é unha cidade, e a cidade unha casa. Unha árbore é unha árbore, pero tamén unha folla enorme. Unha folla é unha folla, pero tamén unha árbore en miniatura. Unha cidade non é unha cidade a menos que sexa tamén unha casa inmensa. Unha casa é unha casa só se é tamén unha pequena cidade".

O instrumento é o corpo, que percorre e xoga no espazo con todos os sentidos despregados. Manexamos elementos capaces de xerar espazo, explórase a estrutura, o peso, o equilibro, a estabilidade, a resistencia dos materiais, ... a parte de cuestións estéticas ou de función, buscando solucións que teñan en conta os principios da gravidade e a física.

As nenas, nenos, mozas e mozos convértense por uns días en pensadores da súa vila ou cidade, aprópianse dos seus espazos, transfórmannos, fanos seus. Idean e inventan os seus propios espazos de xogo, modifícanos, vívenos e gozan deles a vez que humanizan a paisaxe urbana.

Con que elementos vamos a traballar para chegar ós nosos obxectivos?, que ferramentas vamos a usar para apropiarnos dos espazos?:

_ Traballamos co **elemento natural**: Proponse a concienciación sobre a inclusión do verde na vila ou cidade mediante a creación de hortas urbanas ou xardíns verticais coa plantación de bombas de sementes (desenvoltas polo naturalista nipón Fukuoka).

Fig. 17 Traballando con elementos naturais, "A Vila do Mañá, São Paulo", abril 2019.

Fig. 18 Traballando con elementos naturais, "A Vila do Mañá, Silleda", xuño 2021.

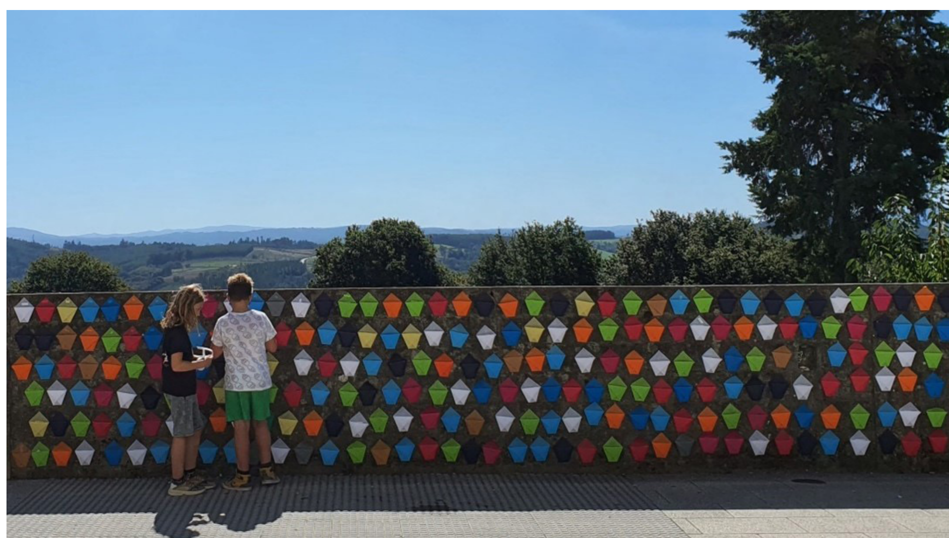

Fig. 16 Traballando con elementos naturais, "A Vila do Mañá, Arzúa".

_ Traballamos co **punto**: como ferramenta elemental, baseándonos en Kandinsky, o punto permitiranos a invasión dos espazos.

Na nosa percepción o punto é a ponte esencial, único, entre palabra e silencio.[...] O punto é ademais, no seu exterior, simplemente o elemento práctico, utilitario, que dende nenos coñecemos. O signo exterior vólvese costume e escurece o son interior do símbolo.[...] O son do silencio cotián é para o punto tan estridente, que se impón sobre todas as suas demais propiedades.[14]

Kandinsky

14 Kandinsky, Vasili Vasilievich. *Punto y línea sobre el plano*. 1193. Barcelona: Editorial Labor.

Fig. 19 Traballando co punto, "A Vila do Mañá, Curtis".

_ Traballamos coa **liña**: como ferramenta elemental, baseada en Kandinsky, a liña transforma totalmente o espazo, eles tecen a rúa, enchendo de cor o asfalto. É o seu novo espazo de xogo, divírtense na "súa rúa", xeraron unha identidade con ela.

A liña xeométrica é un ente invisible. É a traza que deixa o punto ao moverse e é por tanto o seu produto. Xorde do movemento ao destruírse o repouso total do punto. Demos un salto do estático ao dinámico.[...] Tal é a recta, que na súa tensión constitúe a forma máis simple da infinita posibilidade de movemento.[14]

Kandinsky

Fig. 20 Traballando coa liña, "A Vila do Mañá, Cambados", agosto 2018.

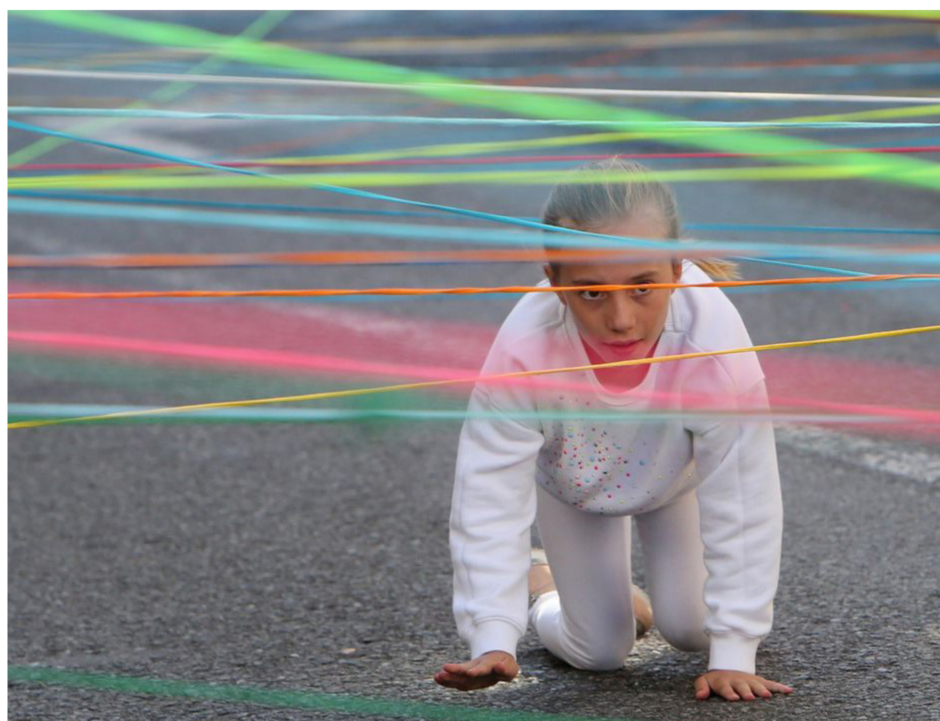

Fig. 21 : Traballando coa liña, "A Vila do Mañá, Vilagarcía de Arousa". Fotografía de: Martina Miser para ©La Voz de Galicia 10/08/2018.

Fig. 22 Traballando coa liña, "A Vila do Mañá, Curtis", agosto 2022.

_ Traballamos co **plano**: como ferramenta elemental, baseada tamén en Kandinsky, traballamos co plano para modificar os nosos espazos, para facer que conteñan as nosas obras.

Pero a liña esconde entre as súas outras propiedades, e en última instancia, o profundamente oculto desexo de procrear un plano, converténdose así nun ente máis denso, máis pechado en si mesmo.[...] Cando morre a liña, e en que momento xorde o plano?[...] Por plano básico enténdese a superficie material chamada a recibir o contido da obra. [...] O plano básico esquemático está limitado por 2 liñas horizontais e 2 verticais e adquire así, en relación ao ambiente que o rodea, unha entidade independente. [14]

Kandinsky

Fig. 23 Traballando co plano, "A Vila do Mañá, As Pontes de García Rodríguez", xullo 2022.

Fig. 24 Traballando co plano, "A Vila do Mañá, Vilagarcía", outubro 2018.

Fig. 27 Traballando co plano "A Vila do Mañá, Silleda", xuño 2023.

Fig. 25 Traballando co plano "A Vila do Mañá, Silleda", xuño 2023.

Fig. 26 Traballando co plano "A Vila do Mañá, Vigo", xuño 2023.

_ Traballamos con **elementos tridimensionales**: fóra das definidas por Kandinsky, e baseándonos no "terceiro don" de Froebel.

Na arquitectura temos de referencia a Froebel, a través de Frank Lloyd Wrigth que foi educado con este método. Trátase dun sistema baseado na creatividade e intuición da nena, neno a través da experiencia directa, o xogo e a natureza. Crea un recurso pedagóxico baseado en "dons" e "ocupacións". Os "dons" son materiais pedagóxicos que non cambian pero transfórmanse; as ocupacións son actividades na que as nenas, nenos xogan mediante a transformación dos obxectos que manipula. Os "dons" son precursores dos bloques de construción da actualidade (Lego, Tente, ...).

Fig. 28 Traballando con elementos tridimensionais "A Vila do Mañá, As Pontes de García Rodríguez".

Fig. 29 Traballando con elementos tridimensionais "A Vila do Mañá, Miño", Agosto 2023.

Fig. 30 Traballando con elementos tridimensionais "A Vila do Mañá, Arzúa", Abril 2023.

Fig. 31 Traballando con elementos tridimensionais "A Vila do Mañá, Miño", decembro 2023.

Fig. 32 Traballando con elementostridimensionais "A Vila do Mañá, Malpica", abril 2019.

4 COÑECENDO AS NOSAS VILAS OU CIDADES

"**A Vila do Mañá**" parte de tomar a vila ou cidade, como un **taboleiro de xogo** e **laboratorio de experimentación**, transformando o lugar que habito en algo novo, en algo a descubrir se se mira e percorre con outros ollos.

Como abstración desta idea crearase un "xogo da oca" orixinal e inédito, conformado por aqueles elementos arquitectónicos, urbanísticos, paisaxísticos, artísticos e culturais que configurarán o imaxinario dos participantes en "A Vila do Mañá".

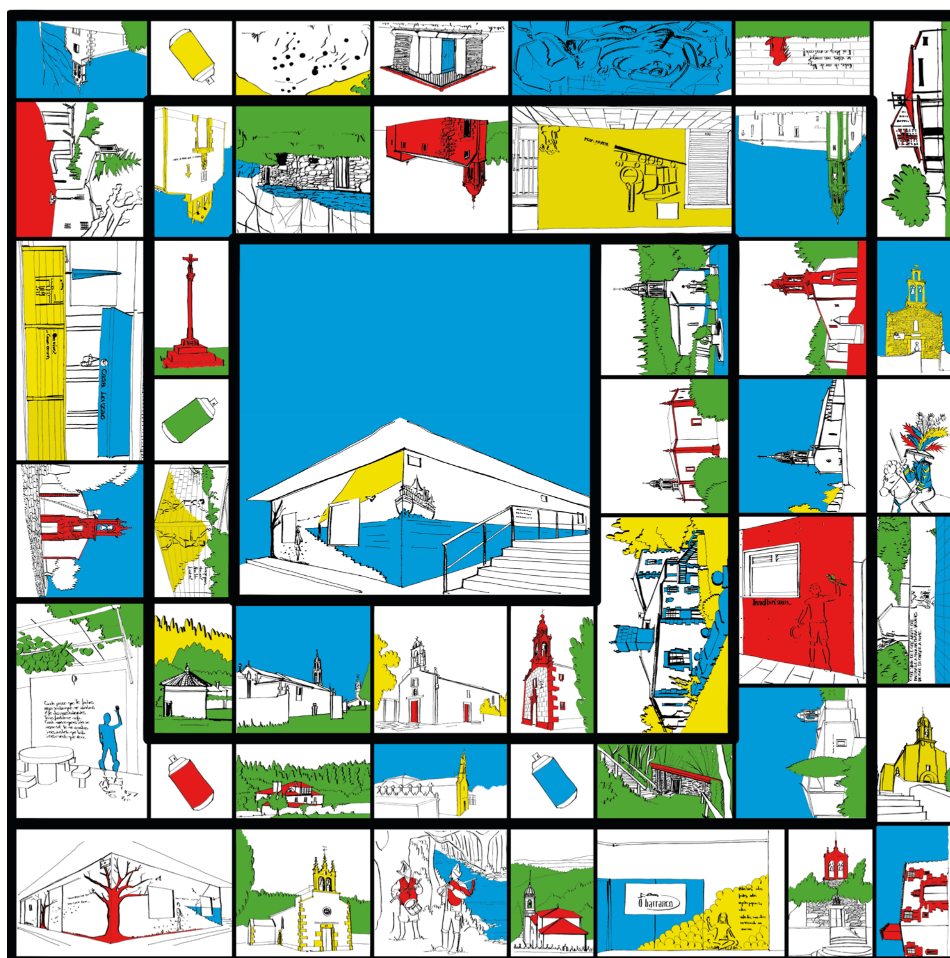

Fig. 33 Taboleiro de xogo de Touro.

As experiencias na rúa e o resultado das diferentes accións, expóñense nunha serie de libros que recollerán as conclusións do traballo realizado e valerán para a divulgación do patrimonio cultural da vila ou cidade na que traballaramos para dar a coñecer o proxecto non só aos participantes senon tamén ao resto da cidadanía.

As imaxes que forman o taboleiro son parte fundamental dos libros, para a divulgación da identidade da vila ou cidade e para seguir experimentando a través de "dar cor" aos elementos que configuran a identidade da vila ou cidade.

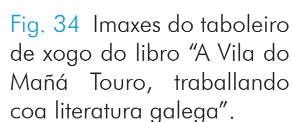

Fig. 34 Imaxes do taboleiro de xogo do libro "A Vila do Mañá Touro, traballando coa literatura galega".

A VILA DO MAÑÁ

A Vila do Mañá nace no 2016, é un proxecto en continuo desenvolvemento, ata o momento traballou con aproximadamente 10.000 nenas, nenos, mozas e mozos de idades comprendidas entre os 3 e os 18 anos, e realizouse en Rianxo, Ames (Bertamiráns e Milladoiro), Verín, A Pobra do Caramiñal, Ribeira, Mondoñedo, Bueu, Carballo, Cambados, Vilagarcía de Arousa, Ferrol, Malpica, Buño, A Coruña (Liceo La Paz), Santiago de Compostela (Centro Sociocultural de Santa Marta e Biblioteca Pública Ánxel Casal), Arzúa, Silleda, Barbadás, Touro, As Pontes de García Rodríguez, Curtis (Teixeiro e Curtis), Vimianzo, Vigo (IES Alexandre Bóveda), Miño (Bemantes e Xarío), Pontecesures, Padrón (IES Camilo José Cela), Sada e São Paulo (Ocupação 9 de Julho).

No 2025 "A Vila do Mañá" foi finalista na categoría Divulgación e investigación nos 21º Premios COAG de Arquitectura.

No 2024 o proxecto "A Vila do Mañá" traballando co IES Alexandre Bóveda de Vigo e a ETSA de A Coruña foi premiado na categoría de Pedagogías na XIII BIAU (Bienal Iberoamericana de Arquitectura y Urbanismo).

No 2022 A Vila do Mañá foi seleccionada para formar parte da XII BIAU (Bienal Iberoamericana de Arquitectura y Urbanismo).

Na súa traxectoria A Vila do Mañá formou parte do contido expositivo do Pavillón Es-pañol na Bienal de Venecia 2018 (16. Mostra Internazionale dei Architettura), obtivo Mención de honra na categoría METODOLOXÍAS no concurso "Proxectos educativos" Ludantia. I Bienal Internacional de Educación en Arquitectura para a Infancia e Mo-cidade.

O traballo realizado en A Vila do Mañá, foi **exposto e explicado** nos seguintes **congresos e seminari**os:

_ II Xornadas de Innovación Docente. Universidade da Coruña, outubro 2017, A Coruña (España), organizado por UDC (Universidade da Coruña) e CUFIE (Centro Universitario de Formación e Innovación Educativa).

_ Seminário Internacional A DIMENSÃO SOCIAL DÁ FORMAÇÃO PROFISSIONAL, outubro 2017, São Paulo (Brasil), organizado por SASP (Sindicato dos Arquitetos no Estado de São Paulo), e FIAM- FAAM Centro Universitário.

_ LUDANTIA I Bienal Internacional de educación en arquitectura para a infancia e a mocidade, maio 2018, Pontevedra (España), organizado por Concello de Pontevedra, COAG, Deputación de Pontevedra e Xunta de Galicia.

_ inquEDU. Falemos de Educación, maio 2018, Santiago de Compostela (España), organizado por Xunta de Galicia, Fundación Cidade da Cultura e Galicia Sustentable.

_ I XORNADAS DE DIDÁCTICA DAS ARTES NA GALICIA DE HOXE: CREAR PARA EN-SINAR, setembro 2018, A Coruña (España), organizado por Real Academia Galega de Belas Artes, Conservatorio Superior de Música da Coruña, Conservatorio Superior de Música de Vigo, UDC (Universidade da Coruña), USC (Universidade de Santiago de Compostela) e Uvigo (Universidade de Vigo).

_ 9th CHILD IN THE CITY WORLD CONFERENCE, setembro 2018, Vienna (Austria), organizado por Child in the City Foundation, Stadt Wien e WienXtra.

_ We Are All Able Bodies: From Sensory Deprivation to Sensory Augmentation, novem-bro 2018, Madrid (España), organizado por Institute of Technology Faculty of Architec-ture, San Pablo CEU University Madrid, School of Architecture of University of Reading, e International Ambiances Network.

_ 2º Congreso Mundial del Educación. EDUCA 2019. Innovación e Investigación Educativa, febreiro 2019, Santiago de Compostela (España) organizado por EDUCA y MIAC.

_ INTED2019 (13th annual International Technology, Education and Development Conference), marzo 2019, Valencia (España) organizado por International Academy of Technology, Education and Development (IATED).

_ 8th World Alliance for Arts Education International Conference, Luxor (Egipto) marzo 2019, organizado por Egypt Future Foundation for Heritage e World Alliance for Arts Education (WAAE).

_ FIRA DE LA MOBILITAT SOSTENIBLE DEL VALLÈS, Sabadell (España) abril 2019, organizado por Diputació de Barcelona, Departament de Territori i Sostenibilitat de Generalitat de Catalunya, Ajuntament de Sabadell, Postcarcity e Moventia.

_ WCCA2019 - XII Congresso Mundial de Comunicação e Artes, Salvador de Bahia (Brasil) abril 2019, organizado por Organização de Pesquisas em Educação e Ciência (COPEC), Organização Mundial em Comunicação e Artes (WCCA) e Universidade do Estado da Bahia (UNEB).

_ 56th International Making Cities Livable Conference on A Healthy City for ALL, Portland (Estados Unidos de América) xuño 2019, organizado por International Making Cities Livable LLC (IMCL).

_ 2019 International AVP Conference, Melbourne (Australia) xuño 2019, organizado por Association for Visual Pedagogies (AVP) e RMIT University.

_ InSEA World Congress, Vancouver (Canada) xullo 2019, organizado por MAKING |INSEA, The University of British Columbia, Canadian Society for Education through Art (CSEA), The Department of Art History, Visual Art & Theory (AVHA), Vancouver Art Gallery (VAG) e United States Society of Education throught Art (USSEA).

_ EDULEARN19 (11th annual International Conference on Education and New Learning Technologies), Palma de Mallorca (España) agosto 2019, organizado por International Academy of Technology, Education and Development (IATED).

_ 7TH CONFERENCE OF THE INTERNATIONAL SOCIETY FOR CHILD INDICATORS, Tartu (Estonia) agosto 2019, organizado por The International Society for Child Indicators (ISCI) e University of Tartu.

_ Art in Education – Building Partnerships with Artists, Schools, Young People and Communities, Oslo (Noruega) agosto 2019, organizado por OSLOMET (Oslo Metropolitan University) e The Research Council of Norway (NFR).

_ 2019 SAEK International Conference, Imaging Social Innovation: Expanding the Social Role of Art Education, Seúl (Korea) setembro 2019, organizado por SAEK (Society for Art Education of Korea).

_ I Ágora Internacional. Educación.Investigación. Empleo 2019, Badajoz (España) setembro 2019, organizado por Universidad de Extremadura e Junta de Extremadura.

_ InSEA SEMINAR- Art Education: Conflicts and Connections, Malta outubro 2019, organizado por InSEA (The International Society for Education through Art), IMAE (International Masters Artist Educator - ArtEZ University of Arts), Arnhem The Netherlands e MUZA (The Malta National Community Art Museum).

_ EIRPAC. 3ª Encontro Internacional de Reflexão sobre Prácticas artísticas Comunitárias, O Porto (Portugal) setembro 2019, organizado por Facultade de Belas Artes da Universidade do Porto, Universidade de Évora, ESMAE (Escola Superior de Música e Artes do Espetáculo), Facultade de Ciéncias Humanas Catolica Lisboa e Universidade Lusófona do Porto

_ V ENCUENTRO CULTURA Y CIUDADANÍA: Espacio Público: Hacer/Rehacer, Madrid (España) outubro 2019, organizado por Ministerio de Cultura y Deporte Gobierno de España.

_ URBANBAT: CIUDADES y CUIDADOS (HIRIAK eta ZAINTZAK), Bilbao (España) novembro 2019, organizado por urbanbat, Deputación Foral Bizkaia e Concello de Bilbao.

_ V Congresso Internacional Arquitectura e Género | ACCIÓN. Feminismos y la espacialización de las resistencias, Lisboa (Portugal) abril 2021, organizado por w@arch.pt, _ISCSP (Instituto Superior de Ciências Sociais e Políticas) e CIEG (Interdisciplinary Centre for Gender Studies).

_ Congreso Europeo: Seamos Radicales, Baeza (España) xullo 2021, organizado por InSEA (The International Society for Education through Art), AASA (Asociación Cultural de Acción Social y Arte), HUM 862 Estudios en Sociedad, Artes y Gestión Cultural e UNIA (Universidad Internacional de Andalucía).

_ II Congreso Internacional CIVARTES (Congreso Internacional Virtual de Artes). Disolver fronteras para el entendimiento: las artes y la educación como catalizadores, junio de 2022, organizado por la Asociación Cultural Acción Social y Arte, AASA, en colaboración con el grupo de Investigación HUM-862, de la Univerisdad de Jaén, España.

_ I Congreso Nacional: Mujeres y Arquitecturas. Hacia una profesión igualitaria, Zaragoza (España) octubre 2021, organizado por Universidad de Zaragoza, Proyecto de investigación MuWo, Ministerio de Ciencia e Innovación del Gobierno de España, Instituto de las Mujeres y para la Igualdad de Oportunidades, Secretaría de Estado de Igualdad del Ministerio de Igualdad del Gobierno de España e Fundación ARQUIA.

_ Primer Congreso Feminista sobre Arquitectura y Cuidados. CUIDADOS, Madrid (España) setembro 2021, organizado por Universidad Politécnica de Madrid, Instituto de las Mujeres del Ministerio de igualdad e MACA (Máster en Comunicación Arquitectónica).

_ Arquitectonics: Mind, land and society. 20th International Conference. Environmental urban (digital) design education: The bauhaus case and the interplay between mind, land and society, Barcelona (España) xuño 2022, organizado por ETSAB (Escola Tècnica Superior d´Arquitectura de Barcelona), GIRAS (Grup Internacional deRecerca en Arquitectura i Societat), UNICEF Ciudades Amigas de la Infancia, Generalitat de Catalunya e COAC (Col·legi d'Arquitectes de Catalunya).

_ I Congreso Internacional GADU (Género, Arquitectura, Diseño y Urbanismo), Buenos Aires, (Argentina), outubro de 2022, organizado por programa GADU, Instituto de la Espacialidad Humana (IEH), e FADU UBA (Facultad de Arquitectura, Diseño y Urbanismo de la Universidad de Buenos Aires, Argentina).

_ EURA 2023, Reykjavík (Islandia), xuño de 2023, organizado por EURA (European Urban Research Association), University of Iceland, City Council Reykjavík e Gobernament of Iceland Ministry of Infraestructure.

_ INSURGÊNCIAS, Río de Janeiro (Brasil), setembro de 2023, organizado por Placemaking América Latina e Festival Internacional de Intervenciones Urbanas (FIIU).

Os resultados obtidos na rúa co proxecto A Vila do Mañá foron **publicados** nos seguintes **libros e revistas:**

_ González Álvarez, Sandra (2017). A VILA DO MAÑÁ, RIANXO. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØSTarquitectas, Apatrigal.

_ González Álvarez, Sandra (2017). A VILA DO MAÑÁ, AMES. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØSTarquitectas, COAG.

_ González Álvarez, Sandra (2018). A VILA DO MAÑÁ, RIVEIRA. La Ciudad del mañana LUDANTIA. A Coruña, España: PØSTarquitectas, COAG.

_ González Álvarez, Sandra. (2018). A Vila Do Mañá. En LUDANTIA – I Bienal Internacional de Educación en Arquitectura para a Infancia e a Mocidade (pp. 334-337). Pontevedra, España: Colexio Oficial de Arquitectos de Galicia / ProxectoTERRA.

_ González Álvarez, Sandra. (2018). A Vila Do Mañá. En LUDANTIA – Relatorios I: Experiencias educativas no espazo público (pp. 87-93). Pontevedra, España: Colexio Oficial de Arquitectos de Galicia / ProxectoTERRA.

_ González Álvarez, Sandra e López Bahut, Emma. (2018). A Vila Do Mañá: Aprendiendo enseñando. En Contextos universitarios transformadores: Retos e ideas innovadoras (pp. 183-192). A Coruña, España: Universidade da Coruña.

_ González Álvarez, Sandra (2018). A VILA DO MAÑÁ, FERROL. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØSTarquitectas, COAG.

_ González Álvarez, Sandra (2019). A VILA DO MAÑÁ, VILAGARCÍA DE AROUSA. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØSTarquitectas, Concello de Vilagarcía de Arousa.

_ González Álvarez, Sandra. (2019). Learning by teaching and learning by playing: "The City of Tomorrow / A Vila Do Mañá. En INTED – Exploring New Frontiers in Education (pp. 5800-5809). Valencia, España: IATED Academy.

_ González Álvarez, Sandra. (2020). Education, art and architecture with children at risk of exclusion. En Art Education: Conflicts and Connections (pp. 158-177). Viseu, Portugal: InSEA Publications.

_ Michałowski, Piotr. (2020). Social Aspects Of Arts In Rural Areas. En Arts in rural areas (pp. 18-28). Bruselas, Bélgica: IETM- International network for contemporary performing arts.

_González Álvarez, Sandra. (2020). Buscando "La Ciudad Del Mañana / A Vila Do Mañá. En A Busca do Comum – Práticas Artísticas Para Outros Futuros Possíveis (pp. 92-98). Porto, Portugal: i2ADS – Instituto de Investigação em Arte, Design e Sociedade.

_González Álvarez, Sandra. (2020). From the Academy to the Street: The City of Tomorrow/A Vila Do Mañá. En International Journal of Creativity and Innovation in Humanities and Education (Vol. 3, Issue 2, pp. 62-80). El Cairo, Egipto: Instituto Italiano di Cultura.

_ González Álvarez, Sandra (2020). A VILA DO MAÑÁ, en tempos de Pandemia, ARZÚA na nova Normalidade. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØSTarquitectas, Deputación da Coruña.

_ González Álvarez, Sandra. (2021). How Can We Recover the Identity of the City? Workshops of "The City of Tomorrow/A Vila Do Mañá". En Cities' Vocabularies: The influences and Formations (pp. 189-212). Cham, Suiza: Editorial Springer.

_ González Álvarez, Sandra. (2021). La ciudad como herramienta de aprendizaje: «A Vila do Mañá». En Experiencias disruptivas en entornos educativos (pp. 179-194). Barcelona, España: Ediciones Octaedro.

_ González Álvarez, Sandra (2021). A VILA DO MAÑÁ, CARBALLO. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØSTarquitectas, Concello de Carballo.

_ González Álvarez, Sandra. (2022). Vila do Amanhã. En Cidade, Gênero e Infância (pp. 242-259). São Paulo, Brasil: Romano Guerra Editora e Pistache Editorial. Premiado nos 24ª Premiação IABsp 2022 (Instituto de Arquitetos do Brasil).

_ González Álvarez, Sandra. (2023). A Vila do Mañá. En ARQUITECTONICS, mind, lab and society (pp. 45-66). Barcelona, España: Universitat Politècnica de Catalunya.

_ González Álvarez, Sandra (2023). A VILA DO MAÑÁ TOURO, traballando coa literatura galega. La Ciudad del mañana. A Coruña, España: PØSTarquitectas, Concello de Touro.

A Vila do Mañá

Sandra González Álvarez

www.sandragonzalezalvarez.com

+34647123569